

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

PERHETYÖ VASTAANOTTOKESKUKSESSA

Senja Varonen

Opinnäytetyö
Marraskuu 2017
Sosiaalialan koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

VARONEN SENJA
Perhetyö vastaanottokeskuksessa

Opinnäytetyö 37 sivua, joista liitteitä 1 sivu
Marraskuu 2017

Opinnäytetyön aiheena oli tutkia perhetyötä vastaanottokeskuksessa. Tarkoituksena oli määritellä perhetyöntekijän roolia Tampereen vastaanottokeskuksessa sekä löytää kehitettäviä kohteita. Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Tampereen vastaanottokeskuksen kanssa, jossa perhetyön tekeminen oli juuri aloitettu.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena haastatteleamalla Tampereen vastaanottokeskuksen työntekijöitä sekä yhtä turvapaikanhakijaperhettä. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina haastatteluina, ja haastattelurungot olivat erilliset työntekijöille ja turvapaikanhakijaperheelle. Haastattelujen vastaukset litteroitiin ja niiden analysoimisessa käytettiin sisällönanalyysia.

Tuloksissa nousi esille, että perhetyöntekijän toivotaan olevan perheiden ja erityisesti lasten ääni. Vastauksissa korostui selvästi ennaltaehkäisyn merkitys, ja havainnoinnin ja asioiden tiedottamisen koettiin kuuluvan perhetyöntekijän tärkeimpiin tehtäviin. Perhetyöntekijän toimiston toivottiin olevan sellainen paikka, johon asiakkaat voivat tulla juttelemaan pienimmistäkin arkipäivän asioista. Perhetyön palvelut olisivat ikään kuin matalan kynnyksen palveluita, joiden tarkoituksena on ennaltaehkäistä ongelmien syntymistä ja kehittää perheiden oloa vastaanottokeskuksessa miellyttävämmäksi.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Program in Social Services

VARONEN, SENJA:

Family Work in a Reception Centre

Bachelor's thesis 37 pages, appendices 1 page
November 2017

This thesis set out to explore family work in a reception center in Tampere, Finland. Two main goals were to define the role of family workers at the center and to determine targets for future development of activities. Thesis work was conducted in collaboration with the Tampere Reception Center, where personnel had recently started working with refugee families.

Representing qualitative research, thesis work started with semi-structured interviews with four different workers and one refugee family seeking asylum in Finland. As in a structured interview, all interviewees answered the same questions followed by an open discussion. The structure of the interview was slightly different for the workers and the family to better bring out their views. The answers of the interviews were transcribed and then analyzed using content analysis.

One main finding was that the family worker was expected to represent the families, children in particular. Another interesting finding was the significance placed on preventing problems from arising. Other important functions of the family worker included careful observation of daily activities at the center and providing necessary information to all parties. The family worker's office is hoped to be a place, where the families feel welcome to discuss anything that concerns them. Thus, the family worker could offer a low-threshold service to prevent potential problems and to facilitate the wellbeing of families at the center.

Key words: family work, asylum seeker family, reception center

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	PERHETYÖ	6
	2.1. Perhetyön käsite	6
	2.2. Perhetyön keskeiset periaatteet	7
	2.3. Perhetyö ja lastensuojelu	8
3	TAMPEREEN VASTAANOTTOKESKUS	10
4	TURVAPAIKANHAKIJAPERHEET PERHETYÖSSÄ	11
	4.1. Turvapaikanhakija käsite	11
	4.2. Turvapaikanhakijoiden elämäntilanne	12
	4.3. Haasteet turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä perhetyössä ja niiden kohtaaminen	13
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	17
	5.1. Opinnäytetyön tavoitteet	17
	5.2. Tutkimuskysymykset	17
	5.3. Tutkimusmenetelmä.....	17
	5.4. Opinnäytetyön kohderyhmä.....	18
	5.5. Aineiston kerääminen ja analysointi	19
6	RELIABITEETTI JA VALIDITEETTI	20
	6.1. Eettisyys ja luotettavuus	20
7	PERHETYÖTÄ KEHITTÄMÄSSÄ.....	23
	7.1. Perhetyöntekijä- perheiden ääni.....	23
	7.2. Ennaltaehkäisyn merkitys	24
	7.3. Tukea ryhmistä	27
	7.4. Kehitysehdotuksia.....	29
8	YHTEENVETO JA POHDINTA	31
	LÄHTEET.....	35
	LIITTEET	37
	Liite 1. Haastattelurunko	37

1 JOHDANTO

Maahanmuutto Suomessa ei ole uusi asia, mutta vuoden 2015 aikana Suomeen saapui ennätysmäärä turvapaikanhakijoita, eli kaiken kaikkiaan 32 476 ihmistä. Vuonna 2014 määrä oli vain 3651. Turvapaikkapäätöstä odotellessaan suurin osa heistä asuu vastaanottokeskuksissa. (Sisäministeriö 2017). Yksin tulleet turvapaikanhakijamiehet ovat olleet enemmän esillä mediassa, kun taas perheet ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Tämä on yksi syy siihen, miksi minua alkoi kiinnostaa turvapaikanhakijaperheiden kohtalo Suomessa ja se, miten heidät otetaan huomioon vastaanottokeskuksissa. Otin yhteyttä Tampereen vastaanottokeskukseen ja päätimme ryhtyä yhteistyöhön opinnäytetyöni tiimoilta.

Tampereen vastaanottokeskuksessa on 143 paikkaa perheille, joka tarkoittaa, että noin $\frac{3}{4}$ talon asukeista ovat perheitä. 2016 vuoden loppupuolella Tampereen vastaanottokeskuksessa oli aloittanut kaksi perhetyöntekijää, mutta opinnäytetyön haastatteluja aloittaessani keväällä 2017 perhetyöntekijöitä oli enää yksi. Perhetyöntekijän rooli vastaanottokeskuksen arjessa oli suuren muutoksen kohteena, ja opinnäytetyöni avulla pyrin tuomaan kehitysehdotuksia työnkuvan selkeyttämiseksi. Opinnäytetyön tarkoituksena on määrittellä perhetyöntekijän roolia Tampereen vastaanottokeskuksessa sekä löytää kehitettäviä kohteita. Opinnäytetyö toteutetaan kvalitatiivisena tutkimuksena haastattelemalla työntekijöitä sekä yhtä asukasperhettä.

Tässä opinnäytetyössä käsittelen ensin perhetyötä ja sen keskeisiä käsitteitä. Sitten esittelen Tampereen vastaanottokeskuksen toimintaa. Luvussa neljä avaan turvapaikanhakija-käsitettä ja heidän elämäntilannettaan, sekä pohdin haasteita ja niiden kohtaamista turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä perhetyössä. Viidennessä luvussa käyn läpi mm. opinnäytetyön tavoitteita sekä tutkimusmenetelmiä. Pohdin myös opinnäytetyöni eettisyyttä ja luotettavuutta. Luvussa seitsemän avaan haastattelujen vastauksia, ja mitä niissä nousi esille. Tämä opinnäytetyö sisältää myös yhteenvedon ja pohdintaa viimeisessä luvussa.

2 PERHETYÖ

2.1. Perhetyön käsite

Perhetyölle ei ole vain yhtä määritelmää, eikä sitä ole laissa määritelty. Se on käsitteenä hyvin monimerkityksellinen. Perhetyöksi voidaan laajimmillaan kutsua kaikkea perheiden parissa tehtävää työtä, jota tarjoavat eri yhteiskunnalliset palveluntuottajat. Tämän vuoksi perhetyön ammattilaiset voivat edustaa monia eri ammattiryhmiä, ja sitä voidaan toteuttaa monissa eri toimintaympäristöissä. Perhetyö voidaan jakaa sen toimintaympäristönsä mukaan, joita ovat esimerkiksi kuntien sosiaalitoimien perhetyö, neuvoloiden ja päiväkotien perhetyö, seurakuntien perhetyö sekä kolmannen sektorin järjestöjen palvelut. Se voidaan jaotella myös sen mukaan, mihin elämänalueeseen palvelut kuuluvat, kuten koulu, sairaala, päivähoido, päihde- sekä mielenterveyspalvelut sekä lastensuojelutyö. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27.)

Yksinkertaisimmillaan perhetyö jaetaan karkeasti ennaltaehkäisevään ja korjaavaan perhetyöhön. Ennaltaehkäisevässä perhetyössä pyritään puuttumaan perheen ongelmiin jo varhaisessa vaiheessa järjestämällä kokonaisvaltaista, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä tukemista. Tärkeää on kohdata jokainen perheenjäsen yksilönä, mutta tukea perhettä myös kokonaisuutena. Tässä vaiheessa perhetyöhön osallistuminen ei ole pakollista, vaan se perustuu vapaaehtoisuuteen eikä vaadi asiakkuutta lastensuojelussa. (Lastensuojelun käsikirja 2015.)

Korjaava perhetyö alkaa silloin, kun ongelmia on jo syntynyt perheeseen, ja niihin pyritään puuttumaan. Sillä tarkoitetaan lastensuojelullista, tavoitteellista ja suunnitelmallista perheen tilanteen selvittelyä sekä yhdessä sovittujen muutoksien tukemista. Mukana on myös vahvasti kontrolli, mikäli perhetyö on perheen kriisitilanteessa tarjottavaa tehostettua tukea. Sen tavoitteena on turvata lapsen huolenpito, tarpeet ja turvallisuus, sekä tukea että kuntouttaa vaikeissa elämäntilanteissa. (Lastensuojelun käsikirja 2015.)

Vaikka perhetyö onkin moninaista, on sillä kuitenkin selkeät peruslähtökohdat. Niitä ovat perheiden elämästä lähtevät tarpeet, jotka voivat liittyä lasten kehitys- ja kasvatuskysymyksiin, vanhemmuuden tukemiseen, perheen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin lisäämiseen sekä elinolojen järjestämiseen. Perhetyöllä on myös lähes aina sama päätavoite; perheiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja elämänhallinnan lisääminen (Rönkkö & Rytönen 2010, 27-47).

2.2. Perhetyön keskeiset periaatteet

Perhetyöllä voidaan ajatella olevan kolme keskeistä periaatetta; asiakaslähtöisyys, perhelähtöisyys sekä lapsilähtöisyys. Asiakkaan ja työntekijän väliseen suhteeseen vaikuttaa myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, laki potilaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon eettiset ohjeet. Nämä kaikki yhdessä takaavat turvallisen ja mahdollisimman laadukkaan perhetyön. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 16).

Asiakaslähtöinen ote tarkoittaa asiakkaan toiveiden ja tarpeiden kuulemistä ja niiden huomioon ottamista. Myös asiakkaan oikeuksista tiedottaminen ja oikeuksien lisääminen kuuluvat siihen. Siinä pyritään kunnioittamaan perheen toiveita, ja tekemään työtä joka perustuu perheiden valintoihin ja päätöksiin. On tärkeää kuunnella asiakasta ja kunnioittaa hänen mielipiteitään, ja keskustella eri mahdollisuuksista ja vaihtoehtoista yhdessä. (Järvinen yms. 2007, 18).

Perhelähtöisyydessä on tärkeää, että perhe voi itse määritellä, millainen heidän perheensä on ja keitä siihen kuuluu. Perhe voi myös itse päättää, keitä perhetyöhön liittyvässä työskentelyssä on mukana. Jokaisella perheellä on omat arvonsa, elämäntapansa ja kokemuksensa, joiden pohjalta perhetyötä tulee rakentaa. Jotta tämä olisi mahdollista, on perhetyöntekijän tutustuttava perheen arkeen ja eri perheenjäsenten ajattelu- ja toimintatapoihin. On tärkeää, että perhetyöntekijä pyrkii ottamaan huomioon koko perheen, vaikka työskentelyssä keskittyttäisiinkin erityisesti vain osaan perheenjäsenistä. Perhelähtöisyyden ajatus on, että perhe on oman tilanteensa ja arkensa asiantuntija, ja perhe täytyy ottaa huomioon sekä kokonaisuutena, että myös yksittäisinä jäseninä. (Järvinen yms. 2007, 24).

Lapsilähtöisyys perustuu lasten oikeuksien ensisijaisuuteen ja niiden tukemiseen. Myös kansainvälinen YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (1991) korostaa lapsen edun merkitystä kaikissa lapsia koskevissa päätöksissä. Lapsilähtöisessä perhetyössä lapsi tulee huomioida moniulotteisesti, kuunnella lasta häntä koskevissa tärkeissä asioissa. Perhetyöntekijän tulee tuntea lapsen kehitys ja siihen liittyvät haasteet, jotta hän voisi tunnistaa jo varhaisessa vaiheessa mahdollisia lapsen kehityksen puutteita tai siihen vaikuttavia tekijöitä. Perhetyöntekijä voi käyttää erilaisia menetelmiä lapsen maailmaan tutustuessa, esimerkiksi leikkimällä ja keskustelemalla sekä arkisia toimia havainnoimalla yhdessä lapsen kanssa. Jokaisessa perhettä koskevassa päätöksessä tärkeintä on lapsen etu, ja lapsen oikeuksien huomiointi. (Järvinen yms. 2007, 28-29).

2.3. Perhetyö ja lastensuojelu

Perhetyö ja lastensuojelu kulkevat yleensä käsikädessä, sillä ne täydentävät toisiaan. Uuden sosiaalihuoltolain mukaan (L30.12.2014/1301) perhetyö ei enää vaadi lastensuojelun asiakkuutta. Sitä voidaan kuitenkin myös tehdä perheissä, jotka ovat lastensuojelullisten toimenpiteiden kohteena (Lastensuojelun käsikirja 2017). Turvapaikanhakijalapsilla ei ole pysyvää asuinkuntaa, jonka vuoksi valtio vastaa kustannuksista ja kunta vastaa itse lastensuojelun sisällöistä. Lastensuojelu vastaanottokeskuksen perheissä alkaa samalla tavalla kuin suomalaisissa perheissäkin, eli silloin kun joku taho on tehnyt heistä lastensuojeluilmoituksen (Ikonen, L. 2016, 86). Lastensuojeluilmoituksen tekijä ei välttämättä ole juuri perhetyöntekijä, vaan se voi olla esimerkiksi vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä. Suomessa noudatetaan kuitenkin YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen keskeisiä periaatteita, joka velvoittaa perhetyöntekijän kuten muidenkin työntekijöiden olemaan ilmoitusvelvollisia näkemästään lastensuojelun tarpeesta (Ikonen, L. 2016, 19). Tällä hetkellä suunnilleen joka neljäs perhe Tampereen vastaanottokeskuksessa on lastensuojelun asiakas.

Turvapaikanhakijaperheet päätyvät lastensuojelun asiakkaaksi samoista syistä kuin suomalaisetkin perheet. Perheessä voi olla käytetty mm. kuritusväkivaltaa, tai vanhemmat eivät vain ole pystyneet tarjoamaan lapsille kokonaisvaltaista huolenpitoa. Myös vanhempien luku- ja kirjoitustaidottomuus voi johtaa vaikeuksiin tukea nuorta mm. opiskelussa. Yleisimpiä syitä Tampereen vastaanottokeskuksessa ovat mm. vanhemman itsetuhoisuus,

perheväkivalta tai lapsen laiminlyöminen sekä erilaiset erotilanteet. Erilainen kulttuuritausta ei kuitenkaan voi automaattisesti aiheuttaa lastensuojelullisia toimenpiteitä, mutta kulttuurin varjolla ei kuitenkaan saa perustella ongelmiin puuttumattomuuttakaan. (Anis 2013, 149-150). Kuritusväkivaltaakaan ei saa koskaan katsoa läpi sormien tai selittää eri kulttuurieroilla, vaan täytyy löytää keinoja yhdessä perheen kanssa väkivallattomaan kasvattamiseen ja annettava perustelut kiellolle (Säävälä 2011, 58). Turvapaikanhakijaperheet eivät välttämättä ymmärrä lastensuojelun asiakkuuden vakavuutta, vaan se voidaan nähdä mm. kuuluvan perhetyön auttamistyöhön yhdessä muiden toimien kanssa. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää keskustella perheiden kanssa perhetyöstä ja lastensuojelusta, ja varmistaa että kaikki ovat samalla aaltopituudella

Perheen ongelmia vastaanottokeskuksessa ratkomassa ovat yleensä perhetyöntekijä ja sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijän puheille mennään yleensä siinä tilanteessa, kun on joitakin ongelmia esimerkiksi lasten kasvatukseen liittyen, tai jos koetaan, että osastolla on jokin asia huonosti lasten näkökulmasta. Huoli perheen ja lasten hyvinvoinnista voi herätä myös vastaanottokeskuksen ulkopuolisilla tahoilla, kuten koulussa ja neuvolassa. He voivat ottaa yhteyttä esimerkiksi sosiaalityöntekijään tai perhetyöntekijään. Sosiaalityöntekijä sitten haastattelee perhettä ja pyrkii arvioimaan, tarvitseeko tilanne lastensuojeluilmoituksen tekemisen vai pystyykö sosiaalityöntekijä tai perhetyöntekijä ratkaisemaan asian. Jos lastensuojelun asiakkuus alkaa, niin perhetyöntekijä on yhteistyössä lastensuojelun viranomaisten kanssa, mutta hänen työnkuvansa on kuitenkin erillinen heistä.

Tampereen vastaanottokeskuksella on mahdollisuus tilata ostopalveluna ehkäisevää sekä tehostettua perhetyötä. Ehkäisevää perhetyötä voidaan tilata moniammatillisen arvion, eli sote-tiimin mukaan, ja siinä tuki on kevyempää kuin tehostetussa perhetyössä. Sote-tiimiin kuuluvat lääkäri, sosiaalityöntekijät, sairaanhoitaja, terveydenhoitaja, perhetyöntekijä, johtava ohjaaja sekä johtaja. Sote-tiimi kokoontuu kerran viikossa ja siinä voidaan käsitellä mm. haasteellisimpia tapauksia monelta kantilta yhdessä. Ehkäisevässä perhetyössä tehdään suunnitelma, jossa sovitaan perhetyön tuntimäärä per viikko, kesto ja tavoitteet. Jos lastensuojelun sosiaalityöntekijän mielestä perhe tarvitsee intensiivisempää tukea, voi hän määrätä heille tehostettua perhetyötä. Siinä on alku- ja loppupalaveri, jossa ovat mukana myös vastaanottokeskuksen perhetyöntekijä ja sosiaalityöntekijä. Tehostetussa perhetyössä tehdään asiakassuunnitelma, jossa määritellään perhetyön kesto ja tavoitteet kuten ehkäisevässäkin perhetyössä.

3 TAMPEREEN VASTAANOTTOKESKUS

Tampereen vastaanottokeskus on 300-paikkainen vastaanottokeskus, joka sijaitsee entisen Kaupin sairaalan tiloissa osoitteessa Parantolankatu 6, 33500 Tampere. Se on Tampereen kaupungin ylläpitämä ja kuuluu Tampereen kaupungin avo- ja asumispalveluihin. Vastaanottokeskus toimi ennen sairaalana, kunnes syksyllä 2015 se alkoi toimia hätämajoitusyksikkönä, jolloin sairaalan toiminta jatkui vain muutamilla osastoilla. 1.2.2016 Tampereen kaupunginhallitus päätti perustaa hätämajoitusyksiköstä vastaanottokeskuksen ja sairaalan toiminta loppui lopullisesti keväällä 2016, jonka jälkeen keskus on toiminut pelkästään vastaanottokeskuksena. (Tampereen kaupunki 2017).

Vastaanottokeskuksen tehtävänä on järjestää lakisääteiset palvelut asukkailleen, joihin kuuluvat sosiaali- ja terveystalvet, vastaanotto- ja käyttöraha, tulkkauspalvelut, ohjaus- ja neuvontapalvelut sekä opintotoiminta. Vastaanottokeskuksen on myös huolehdittava turvallisuuteen, turvapaikkaprosessiin sekä asiakkaiden kuntaan siirtymiseen liittyvistä toimista. Tampereen vastaanottokeskuksen työryhmä koostuu eri ammattinimikkeistä, kuten sosiaalityöntekijöistä, ohjaajista, sekä terveydenhoitajista. Henkilökuntaa talossa on yhteensä noin 20. Kaikki vastaanottokeskuksen toiminnasta tulevat kustannukset ovat maahanmuuttoviraston vastuulla. (Tampereen kaupunki 2017).

Tampereen vastaanottokeskuksessa järjestetään myös toimintaa lapsille Eela-kerho, joka on tarkoitettu alle kouluikäisille (2-5 vuotiaille), ja tehty vastaamaan varhaiskasvatusta. Eela-kerhossa vetäjinä toimivat lastentarhanopettaja ja ohjaaja, sekä vapaaehtoisia, ja kerhoon voi päästä kaksi kertaa viikossa, mutta tarpeen mukaan enemmänkin. Vastaanottokeskuksessa järjestetään myös suomen kielen alkeisopetusta.

Perhetyötä Tampereen vastaanottokeskuksessa alettiin suunnitella syksyllä 2016, sillä koettiin, että suuresta lapsimäärästä johtuen sille olisi tarvetta. Lopulta perhetyötä alkoi tehdä työntekijä, joka oli aiemmin toiminut ohjaajan roolissa Tampereen vastaanottokeskuksessa. Perhetyötä tekevän ohjaajan työnimike on ollut muutoksen alla, ja tällä hetkellä se kulkee nimellä perheohjaaja, mutta tulevaisuudessa se tullaan luultavasti muuttamaan perhetyöntekijäksi.

4 TURVAPAIKANHAKIJAPERHEET PERHETYÖSSÄ

4.1. Turvapaikanhakija käsite

Turvapaikanhakija on henkilö, joka on joutunut lähtemään omasta kotimaastaan hake-
maan turvaa vieraasta valtiosta. Turvapaikkaa voi hakea heti rajalta tai pian maahantulon
jälkeen. Turvapaikan voi saada suojeluntarpeen perusteella, jos henkilöä uhkaa epäinhi-
millinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu kotimaassaan. Turvapaikanhakijan on myös
mahdollista saada Geneven sopimuksen mukainen pakolaisstatus, joka perustuu henkilö-
kohtaiseen vainoon. (Al Rashid, Enoranta & Noorzadeh, 2007, 73). Vuonna 2016 turva-
paikanhakijoiden oleskelulupien edellytyksiä kiristettiin, jonka myötä humanitaarisen
suojelun perusteella myönnettävä oleskelulupa poistettiin käytöstä. Nykyään kansainvä-
lisen suojelun perusteella myönnettäviä oleskelulupia ovat toissijainen suojelu ja turva-
paikka. (Maahanmuuttovirasto, 2017).

Suomi on sitoutunut kansainvälisin sopimuksin tarjoamaan kansainvälistä suojelua sitä
tarvitseville henkilöille. Sitä säätelevät mm. Geneven vuoden 1951 pakolaissopimus, EU-
lainsäädäntö sekä muut kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Viranomaiset tutkivat
täyttyykö turvapaikan saamisen ehdot, ja onko henkilöllä oikeus saada maassa suojelua
toissijaisen suojelun perusteella. Maahanmuuttovirasto tekee kuitenkin päätöksen turva-
paikasta viime kädessä. Jos turvapaikanhakijan ehdot pakolaisstatuksen saamiseksi eivät
täyty, tutkitaan, onko hänellä oikeus toissijaiseen suojeluasemaan. Toissijaisen suojelu-
aseman voi saada, jos turvapaikanhakijaa uhkaa muu todellinen vakava vaara kuin turva-
paikan perusteena oleva vaino, kuten uhka kuolemanrangaistuksesta tai kidutuksesta. (Si-
säministeriö 2017.)

4.2. Turvapaikanhakijoiden elämäntilanne

Turvapaikanhakijaperheiden traumaattiset kokemukset alkavat jo kotimaasta. Suomesta kansainvälistä suojelua haetaan eniten Irakista, Afganistanista sekä Somaliasta (Maahanmuuttovirasto, 2017). Kaikki nämä maat ovat olleet sodan runtelemina jo vuosikausia, ja niistä tulleilla ihmisillä noin kolme neljästä on kokenut mm. fyysistä- ja seksuaalista väkivaltaa kuten kidutusta tai vangitsemista. He ovat joutuneet todistamaan hyvin raakaa sotaa, joka on jättänyt jälkensä lähes jokaiseen mieleen. Usein myös matka Suomeen on ollut salakuljettajien käsissä, ja asettanut heidät hyvin vaarallisiin tilanteisiin. Pakomatalla tärkeimpänä mielessä on hengissä selviäminen, jolloin henkilö joutuu usein jäädyttämään tunteensa, eikä miettiä miltä nyt tuntuu. (Gothóni & Siirto 2016, 115).

Turvapaikanhakijaperheiden tilannetta vaikeuttaa myös turvapaikkaprosessin epävarmuus. Turvapaikkamenettely voi kestää hyvinkin pitkään, ja epävakaa tilanne edellyttää epävarmuuden sietokykyä. Tulevaisuutta on vaikea suunnitella, sillä tulevasta ei ole varmuutta. Tämä voi voimistaa identiteettitömyyden ja yhteiskuntaan kuulumattomuuden tunnetta ja nostaa riskiä erilaiseen oireiluun. Vaikka kotimaan pelot on jätetty taakse, on pelko kuitenkin koko ajan läsnä, sillä negatiivisen päätöksen mahdollisuus on suuri. Vuoden 2016 heinäkuusta vuoden 2017 kesäkuuhun oli jätetty yhteensä 21 596 turvapaikkahakemusta, joista 56,7 % olivat kielteisiä. Myönteisiä päätöksiä oli tehty 6920, eli 32 %. (Maahanmuuttovirasto, 2017).

Vaikka sopeutumisen ajatellaankin olevan Suomeen tulijoiden tehtävänä, tulisi sen kuitenkin olla kaksisuuntaista. Suomalaisen yhteiskunnan ja eri organisaatioiden täytyisi tulla vastaan tässä asiassa ja luoda sellaisia toimintatapoja, jotka vastaavat muuttuvan tilanteen ja uusien tulijoiden tarpeisiin. (Alitolppa-Niitamo, Fågel & Säävälä, 2013, 6). Kummankin osapuolen tulisi osata ottaa huomioon toisensa, ja muokata käyttäytymistapojaan niin, että kaikilla olisi mahdollisuus hyvään elämään Suomessa.

4.3. Haasteet turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä perhetyössä ja niiden kohtaaminen

Suomessa perhe tarkoittaa yleensä vain ydinperhettä, mutta monissa turvapaikanhakija-perheissä perheeseen ymmärretään kuuluvan myös tädit ja sedät ja muut sukulaiset. On tärkeää ymmärtää, että käsitykset perheistä eroavat eri maissa, ja kuva ”ihanneperheestä” voi olla hyvinkin erilainen eri maiden välillä. Usein konfliktimaista lähtenyt perhe on voinut levitä useaan eri maahan ja maanosaan, ja perheenjäsenet ovat voineet joutua eroon toisistaan ja muodostaa uudenlaisia perheryhmittymiä. Perheen merkitys korostuu erityisesti silloin, kun kaikki ympärillä muuttuu. Oma perhe voi olla arjen tuki ja turva, ja merkitä tärkeää jatkumoa epävakaaassa tilanteessa. (Lehtonen & Niinimäki 2015, 15).

Turvapaikanhakijaperheiden kanssa työskentelevien on tärkeää osata kuunnella perhettä, ja tunnistaa myös omat ennakkoluulonsa perhe käsitteestä. Koska perhe tarkoittaa eri asioita eri maissa, ei kaikkia perheitä tule arvioida yksiselitteisesti suomalaisista lähtökohdista käsin. Suomessakin lasten ruumiillinen kurittaminen oli sallittua vielä muutama vuosikymmen sitten, vaikka nykyään se onkin laissa kielletty ja yleisesti hyvin paheksuttu asia. Käsitykset perheistä vaihtelevat maasta ja ajanjaksosta toiseen, eikä se tarkoita, että yksi käsitys olisi parempi kuin toinen.

Traumaattisten tapahtumien johdosta useat turvapaikanhakijat kärsivät psyykkisistä ongelmista, joista heidän kanssaan työskentelevien ihmisten olisi tärkeä olla tietoisia. Nämä psyykkiset ongelmat voivat ilmetä mm. alakuloisuutena, masentuneisuutena, unettomuutena, ahdistuneisuutena sekä myös fyysisenä pahoinvointina. (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2017). Lapsilla traumaattiset kokemukset voivat näkyä esimerkiksi koulunkäynnissä muisti- ja keskittymisvaikeuksina sekä psykosomaattisina oireina. Suomeen tullessa välivallan, syrjinnän ja rasismien kokemukset voivat myös jatkua, ja pahentaa oireita ja lisätä stressiä. Vanhempien kokemat vääryydet heijastuvat lasten elämään, ja voivat näin heikentää mm. lapsen kasvun tukemista ja kehitystä. Perhetyössä olisikin tärkeää panostaa turvapaikanhakijoiden mielenterveyteen, sillä traumaattiset kokemukset voivat vaikuttaa myös sukupolvien yli. (Haasjoki, 2010, 36). Mikäli näihin ongelmiin ei puututa ajoissa, turvapaikanhakijoiden kotoutuminen ja integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan vaikeutuvat.

On merkittävää, että perhetyöntekijä tietää psyykkisen maahanmuuttoprosessin kulun, jotta hän pystyisi ymmärtämään asiakasta mahdollisimman hyvin. Työntekijä pystyy paremmin havainnoimaan ja kysymään siihen liittyviä asioita turvapaikanhakijalta, kun hän ymmärtää prosessin kulun. (Haavikko & Bremer 2009, 14-16). Tärkeää on osata kohdata myös negatiivisia tunteita kuten ärtymystä ja turhautuneisuutta, ja osata suhtautua siihen hienovaraisesti. Perhetyöntekijä ei voi vaikuttaa turvapaikanhakijaperheiden turvapaikkahakemuksen käsittelyyn, mutta hän voi tukea perhettä ja heidän jaksamistaan vaikeassa tilanteessa tarjoamalla apua ihan arkiaskareissakin ja olemalla läsnä.

Yksi suurimmista ongelmista perhetyössä turvapaikanhakijoiden kanssa on kielimuuri, jonka johdosta joudutaan usein turvautumaan tulkkeihin. Kaikenlaiset välikädet perhetyöntekijän ja perheen välillä hankaloittavat luottamussuhteen syntymistä. Tärkeää on kuitenkin, että perhetyöntekijä ja itse perhe ovat yhteisymmärryksessä, jonka vuoksi tulkin käyttö tärkeissä asioissa on usein välttämätöntä. Samasta kulttuurista tuleva tulkki voi myös kertoa kyseisen kulttuurin merkityksestä eri tilanteissa, jonka johdosta työntekijä pystyy paremmin ymmärtämään perheen toimintaa (Haavikko & Bremer 2009, 54). Nuoret ja lapset oppivat yleensä kielen nopeammin kuin vanhemmat, jonka vuoksi he voivatkin usein joutua hoitamaan perheen asioita. Lapsen käyttöä tulkkina on kuitenkin vältettävä, sillä se voi rasittaa perheen sisäisiä suhteita ja vääristää lapsen asemaa lapsena. On tärkeää, että lapsen ei tarvitse huolehtia aikuisten asioista, jotka eivät kuulu lapsen maailmaan. Viranomaiset eivät aina tiedä, että lapsen käyttäminen tulkkina on väärin, ja että se voi hämmentää lapsen mieltä. (Vihtori Koskinen 2013).

Suomeen tullessa voi ilmetä ristiriitoja perheiden keskuudessa. Kulttuurishokki ja siihen sopeutuminen ovat hyvin yksilökohtaisia prosesseja, jonka jokainen perheenjäsen joutuu käymään läpi omaa tahtiaan. Vieraaseen maahan muuttaminen voi yhdistää perhettä ja tiivistää ydinperhettä, sillä he joutuvat turvautumaan toisiinsa muutoksen keskellä ja yhteydet muuhun sukuun ja entisiin verkostoihin muuttuvat etäisyyden myötä. Toisaalta jonkun perheenjäsenen nopea sopeutuminen ja uuden kulttuurin sisäistäminen voi aiheuttaa ristiriitoja perheissä. (Lehtonen & Niinimäki 2015, 101).

Nopein sopeutuja on usein lapsi, johon vaikuttaa suurimmalta osin se, että he oppivat kielen yleensä melko nopeasti. Heidän ”länsimaalaistuminen” voi yllättää vanhemmat, jotka ovat vielä enemmän kiinni kotimaan kulttuurissa. ”Länsimaalaistuminen” voi alkaa jo vastaanottokeskuksessakin, sillä lapset ja varsinkin nuoret pääsevät etenkin koulun

kautta tutustuman suomalaiseen yhteiskuntaan paremmin ja sisäistää uusia tapoja. Nuori voi myös kapinoida vanhaa kulttuuriaan vastaan, ja aiheuttaa erilaisia kriisitilanteita perheissä. Tällaisissa tilanteissa perhetyöntekijän on hyvä ottaa huomioon kummatkin näkökulmat, ja pyrkiä avaamaan keskusteluyhteys perheenjäsenten välillä, jotta he voivat oppia ymmärtämään toisiaan. Työntekijän on myös nostettava häntä huolestuttava asia keskusteluun mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, sillä asiakas ei voi tietää miten hänen perhettään ja perheenjäsentensä rooleja perheessä arvioidaan (Lehtonen & Niinimäki 2015, 114).

Suomeen tultaessa vanhemmilla voi olla omiin lapsiin kohdistuvia erilaisia odotuksia ja toiveita. Suuri muutos elämässä ja suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutuminen voi kuitenkin muuttaa lasta ja hänen käytöstään odottamattomalla tavalla. Tämä voi tuottaa pettymyksen tunnetta vanhemmissa, kun heidän lapsensa ei kasvakaan heidän odottamallaan ja toivomallaan tavalla, ja he saattavat alkaa käyttää uusia keinoja heidän ns. ruotuun saamisessaan, kuten esimerkiksi rajoittamista ja väkivaltaa. Tällaisissa tilanteissa on tärkeää pystyä tarjoamaan vanhemmille vaihtoehtoisia toimintamalleja ja keskustella koko perheen kanssa tilanteesta ja löytää ratkaisuja jotka lähtevät perheestä itsestään. Ongelmana on, että turvapaikanhakijaperheet eivät juurikaan näe suomalaisten perheiden arkea, vaan saavat vain pieniä infoja ja tiedotteita siitä, minkälaisia normeja Suomessa lasten kasvatukseen liittyen on. Uusien toimintamallien näyttäminen käytännössä ja soveltamalla niitä perheen arkeen takaa sen, että vanhemmat voivat sisäistää uusia tapoja. (Alahyari 2017).

Haasteita voi tulla eteen myös kulttuuri- ja kasvatuseroista puhuttaessa. Muualta tulleilta käsitykset lasten huolenpidosta ja hoidosta voivat olla hyvinkin erilaiset kuin Suomen viranomaisilla. Tämän vuoksi asiakkaille on tärkeä osata kertoa mitä heiltä odotetaan ja miksi hänen ajatellaan toimivan väärin tai vahingollisesti. Mitään asioita ei tulisi ottaa itsestäänselvyytenä, sillä moni Suomessa itsesäänselvä asia voi olla jotain ihan muuta asiakkaan kotimaassa. Asiakkaan kanssa voi yhdessä ihmetellä ja kummastella kunkin maan tapoja ja vertailla niitä keskenään, mutta tärkeää on tehdä selväksi, mitä Suomen lainsäädäntö sanoo ja mikä lapsen kasvatuksessa on Suomessa määritelty ensisijaiseksi. (Lehtonen & Niinimäki 2015, 115).

Lapset ovat yleensä hyvin lojaaleja perheilleen, mikä saattaa näkyä siinä, että perheen ongelmia ei nosteta esille, ja perheen hyviä puolia korostetaan. Perhetyöntekijän tulee

pyrkiä luomaan luottamussuhdetta perheeseen heti asiakassuhteen alusta alkaen, ja tavata perhettä yhdessä sekä myös perheenjäseniä erikseen. On tärkeää olla ”tuntosarvet” herkkänä ja reagoida mahdollisimman nopeasti, mikäli perheessä on havaittavissa viitteitä joihinkin perheenjäseniin kohdistuvista kontrollista tai pakottamisesta. (Lehtonen & Niinimäki 2015, 136).

Suomalaiset elävät melko yksilökeskeisessä kulttuurissa, jossa korostetaan yksilöllisyyttä ja kannustetaan itsenäisyyteen. Moni turvapaikanhakijaperhe tulee kuitenkin hyvin yhteisöllisistä kulttuureista, jossa lapsi kasvatetaan osaksi perhettä ja yhteisöä. Sosiaaliset taidot ja ns. mukana pysyminen ovat yhteisöllisessä kulttuurissa ensisijaisen tärkeitä. Yhteisöllisyys näkyy käytännössä monilla eri tavoin, kuten esimerkiksi niin, että äiti on yhteisöllisesti vastuussa lasten kasvatuksesta isän ja myös koko suvun naisten kanssa. On myös tavallista, että tarpeen mukaan osa perheen lapsista lähetetään kasvatettavaksi toiseen perheeseen silloin, jos esim. joku suvun jäsenistä ei ole saanut omia lapsia. Tässäkin tärkeänä lähtökohtana on perheiden kanssa keskusteleminen ja kummankin puoleinen ymmärrys. Perhetyöntekijä ei voi suoraan soveltaa suomalaisia ihanteita ja oletuksia maahanmuuttajaperheiden arvioinnissa, vaan tärkeää on tiedostaa, että jokainen perhe on erilainen, ja kun yhteiset säännöt löydetään, on kaikkien hyvä olla. (Lehtonen & Niinimäki 2015, 113-117).

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1. Opinnäytetyön tavoitteet

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ja kuvailla minkälaista perhetyötä vastaanotto-keskuksessa tehdään, ja mikä on perhetyöntekijän työkuva Tampereen vastaanottokeskuksessa ja miten sitä voisi kehittää. Tavoitteena on selkeyttää ja kehittää perhetyöntekijän työkuva Tampereen vastaanottokeskuksessa. Omana oppimistavoitteenani on syventää omaa osaamistani, sekä kehittää ammatillisuuttani.

5.2. Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön pääkysymykseksi muodostui mikä on perhetyöntekijän työkuva Tampereen vastaanottokeskuksessa ja miten sitä voi kehittää. Halusin keskittyä opinnäytetyöni perhetyöntekijän työkuvan selkeyttämisen lisäksi myös kehittämisehdotuksiin. Tutkimuskysymystä tarkentamaan laadin kaksi tarkentavaa kysymystä:

- Minkälaista perhetyötä Tampereen vastaanottokeskuksen tehdään?
- Miten Tampereen vastaanottokeskuksen perhetyötä voitaisiin kehittää?

5.3. Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Tämä tutkimustapa sopii tekemääni opinnäytetyöhön mielestäni parhaiten, sillä se mahdollistaa keskitymisen pieneen määrään tutkittavia henkilöitä. Tämän vuoksi aineiston tieteellisyyden kriteeri ei olekaan sen määrä vaan laatu, ja siinä pyritäänkin analysoimaan aineistoa mahdollisimman perusteellisesti. Laadullinen tutkimus mahdollistaa myös sen, että lähdetään liikkeelle mahdollisimman puhtaalta pöydältä ilman ennakoasettamuksia tai määritelmiä (Eskola & Suoranta 2003, 18-19).

Koen, että parhain aineistonkeruumenetelmä opinnäytetyöhöni oli haastattelu. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina haastatteluina, jossa on strukturoidun haastattelun tavoin valmiit kysymykset, jotka ovat samat kaikille. Puolistrukturoitu haastattelu poikkeaa strukturoidusta siinä, että siinä ei käytetä valmiita vastausvaihtoehtoja, vaan haastateltava voi vastata omin sanoin. Omassa haastattelussani päätin tehdä erilliset haastattelurungot työntekijöille ja turvapaikanhakijaperheelle, jotta saisin mahdollisimman selkeät ja kohdennetut vastaukset. (Eskola & Suoranta 2003, 87). Tarkoituksena oli tehdä sellainen haastattelu, jossa on tilaa myös avoimelle keskustelulle ja ideoille. Haastattelut olivat yksilohaastatteluja, jotka nauhoitettiin nauhurille. Kaikki haastattelut suoritettiin vastaanottokeskuksessa, sillä siihen osallistuvat työntekijät suorittivat sen työaikanaan.

5.4. Opinnäytetyön kohderyhmä

Opinnäytetyön kohderyhmä koostui Tampereen vastaanottokeskuksen työntekijöistä sekä yhdestä turvapaikanhakijaperheestä. Haastatteluun osallistuivat sosiaalityöntekijä, ohjaaja, perhetyöntekijä, johtava ohjaaja sekä turvapaikanhakijaperheen äiti. Haastateltavat valittiin yhdessä johtavan ohjaajan kanssa ilman suurempia kriteereitä. Tavoitteena oli haastatella eri tehtävissä olevia työntekijöitä, eikä vain niitä, jotka ovat perhetyöhön sidoksissa. Oli kuitenkin tärkeää myös saada itse perhetyöntekijän ääni kuuluviin, ja kuulla hänen mielipiteensä ja toivomuksensa omasta roolistaan.

Jotta myös turvapaikanhakijaperheidenkin ääni tulisi kuuluviin, päätin haastatella myös yhtä turvapaikanhakijaperheen jäsentä. Haastateltavaksi valikoitui lopulta turvapaikanhakijaperheen äiti, joka sattui olemaan sillä hetkellä vapaa, ja jonka kanssa tulkin käyttö ei ollut tarpeellista. Hänen sanomisiaan ei voida kuitenkaan yleistää ja pitää kaikkien turvapaikanhakijaperheiden mielipiteinä. Tämä haastattelu suoritettiin englanniksi. Kaikki haastattelut sijoittuivat kesäkuuhun 2017.

Aluksi mielessäni oli, että keskittyisin haastattelemaan ja tutkimaan vain turvapaikanhakijaperheitä ja heidän mielipiteitään. Juteltuani vastaanottokeskuksen vastaavan ohjaajan kanssa päädyimme kuitenkin siihen, että on parempi keskittyä työntekijöihin ja ottaa mukaan ainakin yksi turvapaikanhakijaperhekin. Tarkoituksena oli kuitenkin saada selville, mitä perhetyö vastaanottokeskuksessa on tällä hetkellä ja miten sitä voitaisiin kehittää.

Mikäli haastatteluissa oltaisiin keskitytty pelkästään turvapaikanhakijoihin, olisi silloin opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet olleet erilaiset.

5.5. Aineiston kerääminen ja analysointi

Tutkimusluvan sain alkuvuodesta 2017, jolloin aloin myös kerätä materiaalia teoriaa varten. Tässä vaiheessa päädyin myös siihen, että haastattelu olisi sopivin aineistonkeruumenetelmä opinnäytetyössäni. Mielessäni kävi myös kyselyn tekeminen, mutta se ei olisi mahdollistanut niin laajoja ja avoimia vastauksia. Haastattelukysymysten miettiminen oli melko haasteellista, ja niihin olisi voinut panostaa ehkä vielä enemmän. Kun lopulta pääsin haastatteluvaiheeseen, niin sovin osan työntekijöiden kanssa ajan, milloin tulen heitä haastattelemaan. Kaksi haastateltavaa tulivat spontaanisti ilman aiempaa sopimista.

Kaikki haastattelut nauhoitettiin nauhurille, jonka käytöstä kerrottiin haastateltaville ennen haastattelun alkua. Heille varmistettiin, että nauhoitukset poistetaan opinnäytetyön valmistuttua. Heille myös kerrottiin, että nauhoitukset ovat anonyymejä, eikä niistä saa selville haastateltavan nimeä tai muita tietoja. Haastattelujen keskimääräinen pituus oli noin 11 minuuttia. Haastattelussa haastateltavat vastasivat jo valmiiksi laadittuihin kysymyksiin, jotka kuitenkin mahdollistivat avoimen keskustelun ja tilaa lisähuomioille. Kaikilta haastateltavilta kysyttiin samat peruskysymykset, mutta usein haastateltavan vastauksista muodostui uusia lisäkysymyksiä ja tarkennuksia. Haastattelukysymyksiä oli yhteensä kuusi (Liite 1), ja ne käsittelivät perhetyöntekijän roolia Tampereen vastaanottokeskuksessa, minkälaisia palveluita perheille on siellä tarjolla, sekä minkälaisia kehitysehdotuksia perheiden oloja miettien haastateltavilla tulee mieleen.

Aineiston analyysivaihe alkoi aineiston litteroinnilla kirjoittamalla koko haastattelu sana sanalta tekstitiedostoiksi. Käytin aineiston analysoinnissa sanatarkkaa litterointia, jotta voisin käyttää aineistositaatteja työssäni. Aineiston tutkimisessa käytettiin sisällönanalyysiä, joka on tyypillinen laadullisen tutkimuksen analysointimenetelmä, ja jonka tarkoituksena on löytää aineistosta keskeisimmät asiat (Tuomi & Sarajärvi 2013, 109). Valmiit vastaukset tiivistin miellekuvakartaksi, joka helpotti vastausten kokonaiskuvan hahmotamista. Haastatteluista erottui selvästi muutamat pääteemat, jotka laitoin pääotsikoiksi. Niistä muodostui lopulta kolme päävastausta. Lisäksi halusin vielä mainita muutamia muita ehdotuksia, jotka tulivat haastatteluissa esille.

6 RELIABITEETTI JA VALIDITEETTI

6.1. Eettisyys ja luotettavuus

Jotta opinnäytetyöni olisi mahdollisimman luotettava, pyrin käyttämään sen teoriapohjana vain luotettavista lähteistä peräisin olevaa tietoa sekä ajan tasalla olevaa kirjallista aineistoa. Voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, onko esimerkiksi käyttämäni Ylen uutisten artikkeli täysin luotettavaa tietoa. Tutkin aihetta laajasti ja perehdyin tarkasti tutkimukseeni liittyviin ilmiöihin ymmärtääkseni kokonais kuvaa paremmin. Lähteitä oli kuitenkin hieman vaikea löytää, sillä perhetyöstä vastaanottokeskuksessa ei ole kirjoitettu paljonkaan kirjallisuutta. Tämän vuoksi opinnäytetyössä täytyi aika paljon soveltaa eri tietoa keskenään, ja pyrkiä löytämään mahdollisimman paljon turvapaikanhakijoihin ja perhetyöhön liittyvää kirjallisuutta. Tekemäni opinnäytetyö koskettaa vain Tampereen vastaanottokeskusta, eikä liity muihin Suomen vastaanottokeskuksiin.

Yksi tärkeimmistä sosiaalialan ammattilaisen eettisistä ohjeista on luottamuksellisuus ja salassapito (2013, 19). Nämä korostuvat varsinkin vastaanottokeskuksessa tehtävässä työssä, joten pyrin koko prosessin ajan ottamaan ne erittäin hyvin huomioon. Turvapaikanhakijat tulevat usein hyvin hankalista olosuhteista, ja saattavat olla vainottuja omassa maassaan. Tämän vuoksi on tärkeää, että anonymiteetti säilyy koko opinnäytetyöprosessin ajan, eikä nimiä käytetä ollenkaan. Myös tekemäni haastattelut käsittelin nimettömästi, ja lopuksi aineisto hävitettiin.

Haastatteluuni osallistuminen oli vapaaehtoista, jonka vuoksi haastateltavilta kysyttiin heidän suostumustaan ja tehtiin selväksi tutkimukseni tarkoitus ja tavoitteet. Näin pystyttiin ehkäisemään sitä, ettei minkäänlaisia väärinkäsityksiä syntyisi. Haastattelutilanteet pyrin pitämään mahdollisimman rentoina ja avoimina, ja kaikki haastattelut tehtiin haastateltavan kanssa erillisissä huoneissa. Suunnitellessani haastatteluja päätin, että en tule näyttämään haastattelukysymyksiä haastateltaville etukäteen, sillä halusin saada mahdollisimman todenmukaisia vastauksia jokaisen haastateltavan sen hetkisten tietojen perusteella. Tarkoituksena oli, että haastateltavat eivät perehtyisi perhetyöhön ja siihen liittyviin kysymyksiin etukäteen, sillä halusin tallentaa juuri sen hetkisen perhetyön tilanteen. Mikäli haastateltavat olisivat nähneet kysymykset etukäteen ja saaneet näin aikaa miettiä vastauksiaan, olisivat opinnäytetyön tuloksetkin voineet olla hieman erilaisia. Hyvänä

puolena siinä, jos haastateltavat olisivat nähneet kysymykset etukäteen olisi ollut se, että he olisivat nähneet vaivaa perehtyä perhetyöhön vastaanottokeskuksessa ja pohtia omaa näkökantaansa ja kehitysehdotuksia tarkemmin.

Mikäli olisin halunnut saada laajemman kuvan perhetyöstä Tampereen vastaanottokeskuksessa, olisin voinut haastatella enemmän kuin yhtä turvapaikanhakijaperhettä. Katsoin kuitenkin, että eri työntekijöiden lisäksi yhden turvapaikanhakijaperheen haastattelu olisi riittäisi omaan tutkimukseeni. Kun saavuin vastaanottokeskukselle tekemään turvapaikanhakija perheen haastattelua, ei perhettä oltu vielä valikoitu, vaan lopulta haastateltavaksi päätyi perheenäiti, joka sattui olemaan hereillä sillä hetkellä ja suostuvainen haastateltavaksi. Mikäli tutkimuksessa oltaisiin haluttu keskittyä erityisesti turvapaikanhakijaperheiden kokemuksiin ja toiveisiin perhetyöstä, olisi haastateltavaksi voitu valikoida muitakin perheitä eri tilanteissa.

Opinnäytetyön tulokset olisivat voineet olla myös hyvinkin erilaiset, jos haastateltavaksi valikoitunut perhe olisikin valikoitunut eri perustein. Haastateltava perheenäiti oli vastaanottokeskuksen työntekijöiden mukaan aktiivinen asukas, joka on ennenkin osallistunut moniin eri toimintoihin vastaanottokeskuksessa. Voi myös miettiä, että olisivatko vastaukset olleet hyvinkin erilaisia, mikäli haastateltavaksi olisikin valikoitunut ei niin aktiivinen ja osallinen perheen äiti tai isä.

Voidaan myös miettiä, kenen etua tämä opinnäytetyö ajaa; onko se asiakkaiden, työntekijöiden vai organisaation? Kysymykseen ei ole suoraa vastausta, mutta sitä on hyvä pohtia. Opinnäytetyössäni asiakkaiden näkökulma ja ääni eivät tule täysin esille, vaan ne tulevat välillisesti työntekijöiden näkemysten ja kokemusten kautta. Pelkän yhden turvapaikanhakijaperheen haastattelu ei voi antaa sellaisia tuloksia, joiden voitaisiin katsoa sopivan kaikkien turvapaikanhakijaperheiden mielipiteiksi. Yhden ihmisen kertomaa ei voida yleistää, ja sanoa sen olevan kaikkien mielipidettä.

Opinnäytetyöhöni vaikutti myös vastaanottokeskuksen työntekijöiden kiire ja ehtimättömyys perehtyä työhöni kunnolla. Muutamia tapaamisia jouduttiin perumaan ja siirtämään, joka johti siihen, että pääsin aloittamaan haastattelut muutama kuukausi odotettua myöhemmin. Vastaanottokeskuksen kiireinen ja hektinen arki ei mahdollistanut täyttää perehtymistä ja syventymistä aiheeseeni työntekijöiden osalta, mutta koen että sain kuitenkin riittävät välineet opinnäytetyön tekemiseen.

Jos nyt aloittaisin opinnäytetyöni alusta, olisin varmasti tehnyt joitain asioita eri tavalla. Haastattelukysymykset olisivat voineet olla hieman hiotumpia ja tarkempia, jotka olisivat voineet mahdollistaa vieläkin spesifimmät vastaukset. Nyt voi miettiä, olivatko kysymykset riittävät, ja saiko niistä tarpeeksi tietoa. Mielestäni tästä opinnäytetyöstä saa melko hyvän kokonaiskuvan perhetyöstä vastaanottokeskuksesta, mutta jatkossa voisi myös miettiä, onko tämän opinnäytetyön perustalta hyvä lähteä jatkamaan vieläkin syvemmälle.

7 PERHETYÖTÄ KEHITTÄMÄSSÄ

7.1. Perhetyöntekijä- perheiden ääni

Aloittaessani opinnäytetyötäni perhetyö Tampereen vastaanottokeskuksessa haki vielä omaa paikkaansa keskuksessa ja perhetyöntekijä omaa rooliensa muiden työntekijöiden joukossa. Haastattelujen tuloksista näkyi, ettei perhetyö ollut vielä vakiinnuttanut asemaansa vastaanottokeskuksessa. Vielä ei ollut täysin selvillä, miten perhetyöntekijän rooli eroaa normaalin ohjaajan roolista, ja minkälaista ohjausta perheet tarvitsevat.

Haastattelujen vastauksista tuli esille, että perhetyöntekijän halutaan olevan ikään kuin perheiden ääni, joka tuo esille perheitä koskevia asioita ja varmistaa sen, että heidätkin otetaan huomioon vastaanottokeskuksen toiminnassa. Hän toimisi ikään kuin välikätenä perheiden ja muiden työntekijöiden välissä. Tämän toteutumisen ehtona on perhetyöntekijän läsnäolo ja helposti lähestyttävyys. Tampereen vastaanottokeskuksessa perhetyöntekijän toimipiste on samassa kerroksessa, missä perheetkin ovat, joka edes auttaa sitä, että perheet voivat tulla perhetyöntekijän puheille mahdollisimman helposti ja ongelmitta. Näin perhetyöntekijäkin pysyy ajan tasalla perheitä koskettavista asioista ja heidän osastollaan heräävistä kysymyksistä ja ongelmista. On kuitenkin tärkeä kunnioittaa myös perheiden yksityisyyttä, ja antaa heille tilaa liikkua, eikä ilmestyä heidän huoneisiinsa ilman ilmoitusta. Toimisto voisi kuitenkin olla paikka, johon perheet voisivat tulla halutessaan.

*No oikeestaan se vuorovaikutus perheitten kanssa sillä tavalla, että perheet saa sen oman äänen kuuluviin... olis sellasta että niitä tarpeita, tai tarpeet nousee sen mukaan mitä perheet itse toivovat, haluavat ja kokevat tarvitse-
vansa, eikä niinpäin että me keksitään että, että mikä olis hyvä tai mitä he voisivat mahdollisesti tarvita ja sitten, sitten jäädään odotteleen että toteu-
tuuko se, onko se tarve reaallinen, että että semmonen vuorovaikuttava tota
suhde perheitten kanssa että sieltä saadaan kaivettua se todellinen tarve ja
todellinen toive niin se on, koska sitä kautta se niinkun sitten semmosta lai-
tostumista ja niinkun tota flegmaattisuutta siihen, että tyydytäänkö vallitse-
vaan oloon...tilaan niin sitten ehkä se vähenee kun he kokee, että, että siihen
reagoidaan, kysytään heidän mielipidettään, ja reagoidaan siihen että mitä
he kokevat tarvitsevansa.*

Koska Tampereen vastaanottokeskuksessa suurin osa asukkaista ovat perheitä, on vastaanottokeskuksen toiminnassa tärkeää ottaa huomioon myös lapset. Tällä hetkellä lapsia on vastaanottokeskuksessa noin sata, ja hekin tarvitsevat tukea ja opastusta. Kouluikäiset lapset pääsevät kaupungin kouluihin, mutta alle kouluikäisille lapsille (2-5 vuotiaille) on vain tarjolla Eela-kerho, joka on kaksi kertaa viikossa, mutta se ei kuitenkaan ole joka-päiväistä toimintaa. Heillä voi siis olla useampi päivä viikossa, jolloin ei ole mitään järjestettyä aktiviteettia koko päivänä. Myös alle 2-vuotiaille lapsille ei ole minkäänlaista toimintaa järjestettynä. Ei ole kuitenkaan perhetyöntekijän vastuulla huolehtia lasten hoidosta, sillä muuten yksi työntekijä ei riitä vastaamaan kaikkien perheiden tarpeita. Perhetyöntekijä voi kuitenkin havainnoida perheiden ja erityisesti lasten arkea, ja huolehtia, että heidät otetaan huomioon kaikessa muussakin toiminnassa. Perhetyöntekijä on perheiden, ja ennen kaikkea lasten silmät ja korvat, ja pitää huolta, että heidän tarpeet tuodaan esille.

No lapset on yks iso ryhmä, joka mun mielestä on aika vähän nähtynä täällä mut meillä on esimerkiksi varmaan joku sata lasta, jotka on todella iso ryhmä tästä asiakaskunnasta jos on kolmensadan hengen keskus, että tavallaan mun mielestä perhetyö on myöskin niinku semmonen silmät ja korvat näille lapsille. Heidän asiastaan ja tarpeistaan ei yleensä missään niinku puhuta, eikä niitä tavallaan hirveesti käsitellä, ja niistä ei oikein tiedä niinku tavallaan mun mielestä jos ajattelee ketkä henkilökunnasta tuntee yhtään näitä lapsia niin ne on Eela-kerhon vetäjä ja perhetyöntekijä, että oikeestaan niinku muille he on aika ehkä kasvottomia nimettömiä, mutta nään sen niinku tosi tärkeänä työosana myös nämä lapset ja sit heidän vanhempansa

7.2. Ennaltaehkäisyn merkitys

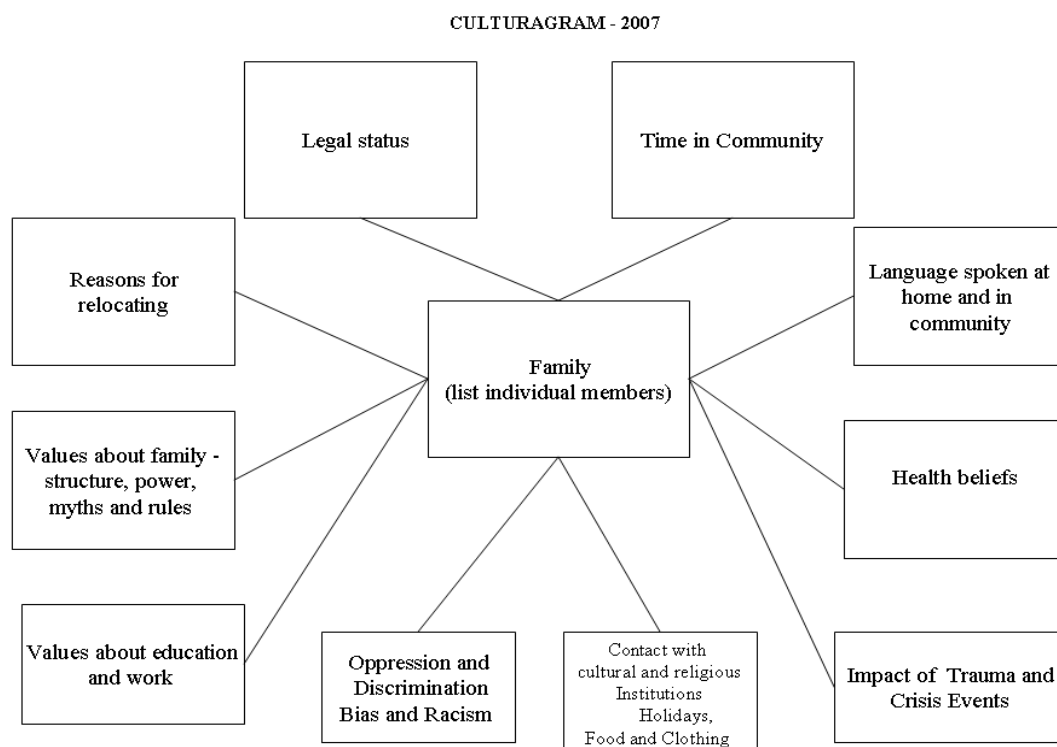
Tuloksista oli selvää, että perhetyön ajatellaan olevan ennaltaehkäisevää työtä, jonka tarkoituksena on havaita ongelmat jo niiden alkuvaiheessa, ja puuttua niihin ennen kuin ne eskaloituvat. Tämä tarkoittaa sitä, että perhetyöntekijän työtä olisi suurimmaksi osaksi havainnointi ja asioista keskusteleminen ja tiedottaminen. Kun tukea tarjotaan jo alussa, ei ongelmia ehdi syntyä. Tärkeää on keskustella turvapaikanhakijaperheiden kanssa mm.

vanhemmuudesta ja lasten kasvatuksesta, sillä heidän käsityksensä voivat erota suuresti-kin suomalaisten käsityksistä. On kerrottava, mitä Suomen lainsäädäntö vaatii vanhemmilta lasten hoitoon ja kasvatukseen liittyen, ja että hoitamatta jättäminen voi johtaa lastensuojeluilmoitukseen ja pahimmassa tapauksessa huostaanottoon. Osa Tampereen vastaanottokeskuksen perheistä kuuluvat lastensuojelun palveluiden piiriin, mutta on tärkeää pyrkiä siihen, että lastensuojelullisia toimenpiteitä ei tarvitsi aloittaa.

Öö... no pääsääntöisesti ennaltaehkäisevä... öö... niinku.... sosiaalisia ynnä muita ongelmia ennaltaehkäisevään työhön havainnointiin ja sitten niinkun semmonen tuki kautta ohjaustyö, sillä tavalla että, että työntekijä on aika lähellä... lähellä perheitä. Ja tota, sitä kautta niinkun se kontakti on, ja vuorovaikutus on kiinteempää ja läheisempää, ja tulee perheelle tutuks. Ja niihin on helpompi lähestyä. Eli, eli se on tämmöstä kartottavaa ja ennaltaehkäisevää tukea.

Tällä hetkellä perheille on tarjolla vastaanottokeskuksessa mahdollisuus sosiaalityöntekijään, varhaiskasvatukseen, perhetyöhön sekä moniammatilliseen yhteistyöhön. Kaikkien näiden tahojen tulisi toimia perheen hyväksi ja yrittää havaita ongelmia jo ennen niiden syntyä. Jotta tämä toimisi, on yhteistyö ensisijaista. Perhetyöntekijällä on kuitenkin parhaimmat mahdollisuudet havainnoida ja tarttua epäkohtiin, sillä hän on enemmän perheiden kanssa tekemisissä. Tampereen vastaanottokeskuksessa on myös mietitty, että perhetyöntekijä voisi pitää tukikeskusteluita perheille, ja tätä kautta tietää mitä perheille kuuluu ja jos he tarvitsevat lisää apua. Hän voisi ohjata heidät mm. sosiaalityöntekijän vastaanotolle, mikäli ongelma tarvitsee enemmän paneutumista. Perhetyöntekijä itse tekisi enemmän sosiaaliohjausta ja hoitaisi yhteistyötahoja ja verkostoitumista. Esimerkiksi koulujen kanssa tehtävä työ on merkittävässä asemassa.

Havainnointi ja ennaltaehkäisy alkavat läheltä perheitä, ja perheiden uskomuksiin ja käytäntöihin tutustumisessa voi käyttää apuna myös erilaisia työkaluja. Yhdysvalloissa 1990-luvulla ensimmäisen kerran kehitetty ”kulttuurigrammi” (kuvio 1) on työkalu maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kanssa työskenteleville ihmisille, jonka tehtävänä on auttaa ymmärtämään paremmin perheen sosiokulttuurista kontekstia. (P. Congress, E & J. Gonzalez M, 3). Perhetyöntekijä voisi käyttää tätä yhtenä työkalunaan esimerkiksi tukikeskusteluissa, oppiakseen tuntemaan perhettä paremmin, ja ymmärtääkseen heidän tarpeitaan.

KUVIO 1. Culturagram

Kulttuurigrammissa tutustutaan eri osa-alueisiin, jotka käsittelevät mm. maahanmuuton syitä ja terveysuskomuksia. Eri kulttuureista tulevilla perheillä voi olla hyvinkin eriäviä käsityksiä terveydestä ja sairauksista, ja varsinkin niiden hoidosta. Jotta perheen toimia voisi ymmärtää, on tärkeä olla tietoinen, miten perheet hoitavat itse omia terveydellisiä ongelmiaan. Kriisi- ja traumaattisten tapahtumien ylös laittaminen voi joissakin tapauksissa olla hankalaa, sillä niitä voi olla moniakin, mutta niistä voi esimerkiksi muutaman laittaa ylös, ja etenkin jos jokin asia on vaikuttanut johonkin tiettyyn perheenjäsenen enemmän kuin muihin. Jokaisella perheellä on omat tietyt juhlansa ja pyhänsä joita he viettävät ja juhliivat omalla tavallaan, joten perhetyöntekijän on tärkeä oppia näiden tapahtumien kulttuurisen merkityksen ja tukea ja kannusta perhettä viettämään heidän tärkeitä merkkipäiviään. (P. Congress, E & J. Gonzalez M, 3-8).

Kulttuurigrammiin kuuluu myös perheen käsitykset työnteosta ja koulutuksesta. Voi olla perheitä, jossa isä on tehnyt kotimaassaan töitä koko elämänsä elättääkseen perheensä, ja Suomeen tullessa tulot ovat tippuneet ja töitä on vaikea saada ilman oleskelulupaa. Tämä voi vaikuttaa perheen dynamiikkaan ja hyvinvointiin paljonkin, ja perhetyöntekijän on

tärkeä pystyä tukemaan perhettä ja ymmärtämään heidän taustaansa. Tärkeässä roolissa ovat myös perheiden arvokäsitykset, sillä jokainen perhe toimii ja on järjestäytynyt omalla tavallaan, ja heidän toimiaan on vaikea ymmärtää, jos ei ole tietoinen perheessä olevista arvoista ja käsityksistä. Jokaisella perheellä on myös omat sääntönsä, ja on merkittävää, että niitä kuunnellaan ja kunnioitetaan, jotta työntekijän ja perheen välinen ymmärrys olisi hyvä. (P. Congress, E & J. Gonzalez M, 9-10).

7.3. Tukea ryhmistä

Haastattelujen vastauksista tuli selville, että perhetyöntekijän toivotaan vetävän erilaisia perheille suunniteltuja ryhmiä. Perhetyöntekijä olisi tässä tapauksessa paras ryhmän vetäjä, sillä hän tuntisi ryhmän jäsenet ja tietäisi mikä on hyväksi heille. Perhetyöntekijä pystyy tunnistamaan perheiden tarpeet, ja pystyy tarvittaessa hankkimaan lisäkoulutusta tarpeiden mukaan (Järvinen yms. 2007, 169).

Pitkä ja rankka turvapaikanhakuprosessi, asuminen yhdessä satojen tuntemattomien kanssa sekä traumaattiset kokemukset vaikuttavat turvapaikanhakijoiden arkeen. Vertaistukea muista samassa tilanteessa olevista on vastaanottokeskuksessa tarjolla paljon, mutta tärkeää olisi myös kontakti suomalaisten kanssa mm. kontaktien kartuttamiseksi ja kielen oppimiseksi. Erilaiset tukihenkilöt ja ryhmät arjen helpottamiseksi nousivatkin haastatteluista esille. Ne voisivat ennaltaehkäistä masennusta ja luoda uudenlaista sisältöä ja motivaatiota vaikeaan tilanteeseen.

mut semmosta pitäis olla niinku enemmän et ois, ois sellasta ennaltaehkäisevää, niinku se ois ennaltaehkäisevää jos ois niinku semmosia, semmosta kummitoimintaa tavallaa. Et vaikka kerran kuukaudessa tai kerran kahessa viikossa...

Tampereen vastaanottokeskuksessa tukihenkilö- ja ryhmätoimintaa on jo järjestetty resurssien puitteissa, usein jonkin toisen toimijan kuten seurakunnan tai muiden järjestöjen toimesta. Haastatteluista esille nousi näiden toimijoiden enempi käyttö, sekä vastaanotto-keskusten omien kerhojen ja ryhmien järjestäminen. Tähän mennessä vastaanottokeskuksen järjestämänä on ollut mm. naistenkerho. Erilaiset ryhmät ja tukihenkilöt toimisivat ikään kuin ennaltaehkäisevässä mielessä. Myös erilainen vapaa-ajan toiminta, joka olisi erityisesti perheille suunnattua, oli yksi kehitysideoista. Järjestetyt päiväretket, ja yhdessä

ajan viettoa jonkin tekemisen puitteissa, voisivat luoda yhteisöllisyyden tunnetta ja antaa voimia arkeen.

Ehkä sitten vois olla myös jotain tämmöstä niinku yhdessä perheelle suunnattua vapaa-ajan vietto juttua mikä... meillähän nyt tämmöset asiat tulee paljon tuolta seurakunnilta tai järjestöiltä, mitä niitä nyt on mutta niitä ei varmaan koskaan oo liikaa et ei varmaan olis, jos resursseja olisi niin vois olla jotain retkiä perheille tai jotain tämmöstä.

Vaikka järjestettyä toimintaa on osittain ollut jo tarjolla, on niissä aina ollut ongelmana löytää osallistujia. Turvapaikanhakijaperheen äidin haastattelussa tuli selville, että järjestettyä toimintaa kuten kerhoja ja discoa perheille ja perheen pienimmille on järjestetty, mutta usein omat ongelmat estävät niihin osallistumasta. Pitkä ja rankka turvapaikanhakuprosessi voi altistaa jo valmiiksi traumatisoituneita turvapaikanhakijoita masennukselle, jolloin osallistuminen toimintaan voi tuntua ylitsepääsemättömältä. Vaikka järjestettyä toimintaa onkin hyvin tärkeää olla olemassa, on kuitenkin otettava huomioon myös turvapaikanhakijoiden jaksaminen. On hyvä motivoida vastaanottokeskuksen asukkaita osallistumaan toimintaan, mutta on myös ymmärrettävä heidän halunsa olla osallistumatta.

but me and other family we try to do, to co-operate with the people here in the camp, but I think we are very tired people because finnish people they try to "please come to play to" ... And we have no point no, no goal, just to take the permission to stay, our all family they focus on the same point.

Toiminnan suunnittelussa olisi hyvä ottaa myös itse turvapaikanhakijaperheet mukaan, jotta toiminta olisi mahdollisimman mieluista heille. Tämä oli myös yksi asia, joka tuli selvästi esille haastatteluissa. Moni korosti toimivan vuorovaikutuksen tärkeyttä turvapaikanhakijoiden ja työntekijöiden välillä, jotta kummatkin osapuolet olisivat tyytyväisiä. Tampereen vastaanottokeskus on lisäämässä toimintaansa asukaskokouksia, jotka olisivat noin kerran tai kahdesti kuussa tarpeen mukaan. Jokaisella osastolla olisi oma kokouksensa, joiden tarkoituksena on lisätä viestintää ja tiedonkulkua vastaanottokeskuksen ja asukkaiden välillä. Asukaskokouksissa voitaisiin keskustella asukkaiden tarpeista, toiveista ja tunnetiloista, ja tuoda työntekijöiden tiedoksi mieltä askarruttavia asioita.

...olis sellasta että niitä tarpeita, tai tarpeet nousee sen mukaan mitä perheet itse toivovat, haluavat ja kokevat tarvitsevansa, eikä niinpäin että me keksitään että, että mikä olis hyvä tai mitä he voisivat mahdollisesti tarvita ja sitten, sitten jäädään odotteleen että toteutuuko se, onko se tarve reaalinen, että että semmonen vuorovaikuttava tota suhde perheitten kanssa että sieltä saadaan kaivettua se todellinen tarve ja todellinen toive...

7.4. Kehitysehdotuksia

Haastatteluista tuli ilmi myös muitakin kehitysehdotuksia kuin perhetyöntekijän rooliin liittyviä. Moni niistä ovat tämän hetkisten resurssien puutteissa lähes mahdottomia toteuttaa, mutta ovat tärkeitä ajatuksia joita kohti tulisi pyrkiä. Ensimmäisenä nousi esiin perhetyöntekijöiden määrä, jonka toivottaisiin olevan suurempi. Asukasmäärältään suuri vastaanottokeskus, josta suurin osa on perheitä, on liian suuri yhdelle perhetyöntekijälle hoidettavaksi. Jos haluttaisiin, että perhetyö olisi syvempää ja intensiivisempää, tulisi perhetyöntekijöitä olla enemmän.

Yksi ajatus oli sijoittaa perheet kodinomaisempaan ympäristöön, esimerkiksi kerrostaloihin ja rivitaloihin. Tällä hetkellä perheille on vastaanottokeskuksessa oma osastonsa, mutta tilat eivät ole kovinkaan kodinomaiset. Turvapaikanhakijat tulevat hyvin eri olosuhteista, ja osa heistä on joutunut hylkäämään oman kotinsa kotimaassaan ja tyytymään nyt hyvinkin erilaisiin asumisolosuhteisiin. Turvapaikkapäätöksessä voi mennä vuosia, jolloin perheet joutuvat elämään ahtaissa ja epämiellyttävissä olosuhteissa koko odotuksen ajan, mikäli he eivät ole yksityismajoituksessa. Mielestäni perheiden sijoittaminen oikeisiin koteihin, jossa he voisivat yrittää elää mahdollisimman normaalia elämää turvapaikkapäätöstä odotellessa, ehkäisisi monia ongelmia, ja tukisi heidän mielenterveyttään.

Mahdollisimman normaaliin elämään ja arkeen voisi vaikuttaa myös tarjoamalla päiväkotipaikkoja kunnasta. Tämä oli yksi ideoista, joka nousi haastatteluissa, sillä tällä hetkellä Tampereen kaupunki ei tarjoa päiväkotipaikkoja kunnan päiväkodeista turvapaikanhakijalapsille, vaan lapset käyvät muutaman kerran viikossa Eela-kerhossa vastaanottokeskuksen tiloissa. Mikäli lapset pääsisivät kokoaikaisesti päiväkoteihin, jossa on suomalaisiakin lapsia, tukisi se sekä vanhempien että lasten kotoutumista. Lapsille on tärkeää päästä olemaan oman ikäistensä kanssa, ja päiväkodit voisivat tuoda paljonkin helpotusta turvapaikanhakijaperheiden arkeen.

Tulosten mukaan tärkeää on myös kehittää yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Järjestöt ovat tärkeässä asemassa puhuttaessa eri tukikeinoista. Tälläkin hetkellä Tampereen vastaanottokeskus tekee yhteistyötä monien eri järjestöjen kanssa, kuten esim. Punaisen ristin kanssa. Järjestön vapaaehtoiset käyvät järjestämässä satunnaisia tapahtumia sekä säännöllistä toimintaa vastaanottokeskuksen asukeille, jonka tarkoituksena on tuoda jotain iloa ja tukea vaikean odotuksen keskelle. Yhteistyötä voisi kehittää eri toimijoiden kanssa myös enemmän, ja ottaa aktiivisesti yhteyttä eri julkisen sektorin järjestöihin sekä yksityisenkin sektorin järjestämiin palveluihin.

8 YHTEENVETO JA POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, minkälaista perhetyötä Tampereen vastaanotto-keskuksessa tehdään ja miten sitä voitaisiin kehittää. Kysymyksiin ei ole yhtään suoraa tai oikeaa vastausta, sillä hyvä perhetyö voi olla hyvinkin moninaista. Haastattelujen tuloksista tuli selkeästi esille tiettyjä toimenpiteitä, jotka voisivat parantaa perheiden elämänlaatua vastaanottokeskuksessa, mutta osa niistä eivät ole resurssien puutteiden takia toteutettavissa ainakaan lähitulevaisuudessa. Moni haastateltava mainitsikin kehitysidean yhteydessä, että tämä ei luultavasti onnistuisi tämän hetkisillä resursseilla. On mielestäni kuitenkin tärkeää pyrkiä kehittämään palveluita siihen suuntaan, jotka voivat tuoda helpotusta vaikeassa elämäntilanteessa elävien ihmisten arkeen.

Perhetyöhön olisi mielestäni hyvä budjetoida tulevaisuudessa enemmän, sillä se edesauttaa asiakkaiden hyvinvointia ja mahdollisesti parantaa heidän elämänlaatuaan. Koska perhetyö on ennen kaikkea ennaltaehkäisevää työtä, voi se vähentää eri kustannusten syntyä, kun ongelmat eivät ehdi eskaloitua. Esimerkiksi perhetyöntekijöiden määrään voitaisiin panostaa, sillä kaikki perheisiin liittyvät asiat eivät voi olla vain yhden työntekijän vastuulla, koska suurin osa Tampereen vastaanottokeskuksen asukkaista ovat perheitä.

Uskon, että perhetyötä voi kuitenkin lähteä muokkaamaan ihan pienistä asioista, kuten asenteista. Lukemani materiaalin pohjalta voin todeta, että perhetyötä tekevän työntekijän on tärkeä tiedostaa, että hän ei voi tarkastella asiakkaita omasta kulttuurisesta näkökulmastaan, vaan hänen täytyy kyseenalaistaa omia tiedostamattomia ajatusmallejaan ja normistojaan. Tiedetyt piirteet turvapaikanhakijaperheissä nähdään usein väärällä tavalla negatiivisina, mutta on herättävä miettimään, onko se tapa jolla me toiminne, ainoa oikea tapa. Turvapaikanhakijat arvioivat myös suomalaista yhteiskuntaa omista lähtökohdistaan käsin, ja voivat kokea meidän esimerkiksi kasvatusmenetelmät hyvinkin kyseenalaisina. Varsinkin se, että pyrimme kasvattamaan lapsemme mahdollisimman itsenäisiksi, voi kuulostaa perhekeskeisistä kulttuureista tulevien mielestä oudolta. Tämän vuoksi työntekijän omien ajatusmallien tiedostaminen ja avoimuus ovat avain parempaan perhetyöhön.

Opinnäytetyötä tehdessäni vastaanottokeskuksessa mietittiin, mitkä asiat kuuluvat perhetyöntekijän työnkuvaan, ja miten se eroaa muiden ohjaajien työnkuvasta. Itse perhetyöntekijä nimikekin oli muutoksen alla, sillä virallisesti perhetyötä tekevä oli vielä perheoh-

jaaja nimikkeellä työskentelevä, mutta sen muuttamista perhetyöntekijäksi oli suunnitella. Olisi hyvä pystyä tekemään esimerkiksi konkreettiset listat siitä, mitkä kuuluvat ohjaajien ja mitkä perhetyöntekijän työkuvaan, ja tuoda sitä yleiseen keskusteluun henkilökunnan kesken, jotta työnjako olisi kaikille selvää. Mielestäni on tärkeää, että perhetyöntekijä saa keskittyä omaan rooliinsa, ja ns. erityiseen tehtäväänsä, joka on perheiden tukeminen.

Että nyt on niinku nimenomaan tää haku tässä että tehdään selväksi nää tehtävänkuvan, että perhetyö on niinku erityistukea tai ei tavallaan erityistukea, se on kaikille mutta siinä on spesiaali tehtävä et se pitää poiketa siitä normaali ohjaajan tehtävästä.

Opinnäytetyötä tehdessäni pohdin myös, että tekeekö normaali ohjaajakin perhetyötä? On mahdotonta erotella kaikki perheitä koskettavat asiat vain perhetyöntekijän vastuulle, vaan kaikki työntekijät kohtaavat työssään perheitä. Vaikeaa onkin erotella mitkä kuuluvat ohjaajalle ja mitkä perhetyöntekijälle, sillä raja ei ole aina selvä. Jos joku perheenjäsenistä kertoo omia huoliaan toiselle ohjaajalle, kuuluuko ohjaajan viedä asia perhetyöntekijän tietoon, vai ratkaiseeko hän sen itse? Uskon, että keskustelemalla yhdessä työntekijöiden kanssa päästään kuitenkin jo pitkälle, sillä tärkeintä on, että jokainen tietää oman paikkansa ja vastuunsa.

Tällä hetkellä on mietitty, että perhetyöntekijälle kuuluisi ensisijaisesti havainnointi ja perheiden asioiden edistäminen ja niistä muille tiedottaminen. Mielestäni on hyvä idea, että perhetyöntekijän toimisto olisi ikään kuin matalankynnyksen paikka, jossa on avoimet ovet kaikille. Perhetyöntekijä voisi tehdä jonkinlaista palvelutarpeen arviointia ja ohjata perheet heidän ongelmiensa kanssa oikeaan paikkaan. Myös kaikenlaisissa lastensuojelullisissa tapauksissa perhetyöntekijä voisi myös olla mukana perheen tukena. Mutta tässä voi herätä kysymys, että tekeekö perhetyöntekijä lastensuojelutyötä, vai onko hänen työnkuvansa erillinen tästä? Pelkkä havainnointi ja ongelmiin puuttuminen ennen kuin lastensuojelullisiin toimenpiteisiin täytyy turvautua, on jo melkein pä lastensuojelua itsessään. Mutta itse lastensuojelu ei ole perhetyöntekijän tehtävän, sillä siihen kaupungilla on omat viranomaisensa.

On hyvä miettiä myös kontrollin ja tuen suhdetta perhetyössä vastaanottokeskuksessa. Siinä vaiheessa, kun lastensuojelun viranomaiset ovat jo mukana perheen arjessa on mukana myös vahvasti kontrolli. Tärkeimpänä tehtävänä on turvata lapsen huolenpito, tarpeet ja turvallisuus, mutta työntekijöiden täytyy muistaa lähteä liikkeelle ruohonjuuritasolta ja kohdata jokainen perheenjäsen omana yksilönään. Koen, että sosiaalityö ja perhetyö voi olla laadukasta vain silloin, kun työntekijä ei tarkastele perhettä ylempää, vaan pystyy asettumaan heidän tasolle ja pitää heidät kumppaninaan koko prosessin ajan.

Olisi hyvä, jos perheet voisivat ajatella, että perhetyöntekijä on sellainen ihminen, kenelle he voivat mennä keskustelemaan ongelmistaan ja ajatuksistaan hyvinkin herkästi. Tässä ongelmana voi kuitenkin olla kielimuuri, sillä yhteistä kieltä ei usein ole, eikä tulkkia ole aina käytettävissä. Uskon kuitenkin, että esimerkiksi luovia menetelmiä käyttämällä voitaisiin yrittää keksiä jonkinlaista muuta kommunikointi keinoa kuin vain puhe. Yleensä kyllä jonkinlainen selitystapa löytyy, kun vain uskaltaa heittäytyä ja yrittää jotain uutta. Usein jo se, että luo itsestään sellaisen kuvan asiakkaille, että on hyvin helposti lähestytävää ja avoin kuuntelemaan asiakkaiden asioita riittää.

Haastatteluissa kuvattiin moneen kertaan sitä, että perhetyöntekijän toivotaan olevan ikään kuin perheiden ääni, mutta mitä tarkoittaa perheiden äänenä oleminen? Perhetyöntekijän halutaan olevan linkki asukkaiden ja muiden työntekijöiden välillä, mutta ovatko perheet niin eristyksissä muista työntekijöistä, että heillä ei olisi minkäänlaista tietoa perheiden toiveista ja ajatuksista? Voidaan kuitenkin todeta, että perhetyöntekijä viettää suurimman osan työajastaan samalla osastolla kuin perheet, ja saa varmasti paremman käsityksen siitä, mitkä asiat ovat perheiden mielessä ja mitä ongelmia he kohtaavat arjessa. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole eristää perheitä ja perhetyöntekijää vastaanottokeskuksen muista asukkaista ja henkilöstöstä, vaan vain luoda parempi kommunikaatioyhteys perheiden ja työntekijöiden välille.

Kaikkia vastaanottokeskuksen perheitä pyritään myös tukemaan vanhemmuudessa, ja kertoa heille Suomen tavoista ja kasvatustietämyksiä. Voi kuitenkin olla todella hankalaa olla vanhempi sellaisessa ympäristössä kuin vastaanottokeskuksessa. Yhdessä huoneessa eläminen useiden muiden ihmisten ympäröivänä tuo monia uusia haasteita elämään ja arkeen. Oma yksityisyys ei juurikaan ole, ja ihmisiä on ympärillä koko ajan. Tämä on hyvä ottaa työssä huomioon, sillä vastaanottokeskuksen puitteissa vanhempana

oleminen ei ole helppoa ja yksinkertaista. Vanhemmilla on usein paljon vaikeita ja monimutkaisia selvitettäviä asioita, jotka myös heijastuvat vanhemmuuteen (Haavikko & Bremer 2009, 25). Ehkä voitaisiin keskittyä siihen, että pyritään löytämään eri keinoja vanhemmuuden tukemiseen uudessa ja vaikeassa tilanteessa, eikä odottaa perheiltä täydellisyyttä ja täyttä sopeutumista uusiin oloihin.

Sosiaalialan työntekijöiltä vaaditaan usein paljon erilaisia ominaisuuksia, jotka mahdollistavat laadukkaan työn. Erityisesti turvapaikanhakijaperheiden kanssa tehtävään työhön tarvitaan työntekijältä kulttuurisensitiivisyyttä ja kunnioittavaa ja avointa työotetta. Tarvitaan myös uteliaisuutta ja avoimuutta toisten tapoja ja uskomuksia kohtaan, ja mielenkiintoa eri kulttuurien välisiin eroihin. Tärkeintä on kuitenkin ymmärtää perheiden sen hetkinen tilanne, ja erityisesti sen epävakaus ja taustalla olevat mahdolliset traumaattiset kokemukset, jotta työotettaan voisi muokata mahdollisimman sensitiiviseksi ja asiakaslähtöiseksi. Oma itsetuntemus tuo työhön varmuutta, ja kulttuuritietoisuus auttaa kohtaamaan asiakkaat avoimesti ja ymmärtävästi. (Lehtonen & Niinimäki 2015, etsi sivu).

Monesti tuodaan esiin, että sosiaalialalla herkkyys on voimavara, mutta se voi myös olla työntekijän taakka. Varsinkin turvapaikanhakijoiden kanssa liika herkkyys voi johtaa työntekijän sijaistraumatisoitumiseen ja ylikuormitukseen. Traagisia kohtaloita tulee kohtaamaan päivittäin, ja tällä hetkellä myönteisiä turvapaikkapäätöksiä ei juurikaan anneta, joka lisää turhautumista sekä työntekijöissä että vastaanottokeskuksen asukeissakin. Mielestäni onkin erityisen tärkeää, että työntekijä osaa töistä lähtiessään irrottautua työminästään, ja käyttää vapaa-ajan johonkin muuhun kuin työasioiden ajattelemiseen. Täytyy löytää omia keinoja rentoutuja, jotta työ ei tuntuisi liian raskaalta. Myös työnohjaus on merkittävää, ja sitä tulisi olla tällaisessa työssä tarjolla mahdollisimman usein.

Opinnäytetyön tekeminen oli hyvä oppimiskokemus itselleni, ja koen saaneeni uusia näkökulmia omaan ammatilliseen osaamiseeni. Jos nyt aloittaisin tämän opinnäytetyön ihan alusta, toiminisin varmasti eri tavalla muutamissa asioissa. Esimerkiksi haastatteluista olisin voinut tehdä paljonkin laajemmat ja tarkemmat. Koen kuitenkin, että nämä virheet ovat auttaneet minua miettimään ja tekemään parannuksia, sekä kehittämään omaa ajattelutapaani. Tämä opinnäytetyö on vain pintaraapaisu siitä, mitä perhetyö oikeasti on vastaanottokeskuksessa, ja toivon, että tulevaisuudessa tästä aiheesta voitaisiin jatkaa esimerkiksi erilaisin jatkotutkimuksin.

LÄHTEET

- Allahyari, M. Projektityöntekijä, Söpu. 2017. Kunniaan liittyvien konfliktien ja väkivallan tunnistaminen. Luento. 12.10.2017. Tipotien terveys- ja sosiaaliasema. Tampere
- Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) 2013. Olemme muuttaneet – ja kotoudumme: Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto Oy
- Al Rashid, I., Enoranta, T., Noorzadeh, B. 2007. Turvapaikanhakijan tie tietoyhteiskuntaan. Helsinki: Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL
- Anis, M. 2013. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Teoksessa: Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme: Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto Oy.
- Eskola, J., Suoranta, J. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6. painos. Jyväskylä: Vastapaino.
- Gothóni, R., Siirto, U. 2016. Pakolaisuudesta kotiin. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Haasjoki, E. 2010. Mikä sun mieltä painaa? Kriisit nuoruudessa ja mielenterveyden tukeminen koulussa. Turun kriisikeskus, Suomen mielenterveysseura.
- Haavikko, A., Bremer, L. 2009. Ulkoisesti erilaisia sisäisesti samanlaisia. Suomen Mielenterveysseura. SMS-Tuotanto Oy.
- Ikonen, L. 2016. Jos lastensuojelulla on asiaa. Joka kodin opas viranomaisasiointiin. Kustannusliike Vahtikoira.
- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M., Virolainen, A. 2007. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita Prima.
- Lastensuojelun käsikirja. Perhetyö. Luettu 10.11.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo>
- L30.12.2014/1301. Sosiaalihuoltolaki.
- Lehtonen, A., Niinimäki, T. 2015. Perheen yhdistämisen hyvät käytännöt. Työskentelymalli perheen yhdistämisen kautta saapuvien maahanmuuttajien vastaanottoon.
- Maahanmuuttovirasto. Tilastot. Luettu 8.7.2017. <http://tilastot.migri.fi/#decisions/23330>
- Maahanmuuttovirasto. Lehdistötiedote. Luettu 13.7.2017 http://www.migri.fi/medi-alle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/humanitaarista_suojelua_ei_myonneta_enaa_uudet_maalinjaukset_afganistanista_irakista_ja_somali-asta_67589
- P. Congress, E., J. Gonzalez, M. Multicultural perspectives in social work practice with families. Third edition. New York: Springer publishing company.

Reijonen, M. 2011. Perhetyö. Sosiaaliportin internetsivut. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo> Luettu 15.7.2017

Rönkkö, L., Rytönen, T. 2010. Monisäkeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy Helsinki.

Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Sisäministeriö. 2017. Reijonen, M. 2011. Perhetyö. Sosiaaliportin internetsivut. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo>. Luettu 15.7.2017

Sisäministeriö. 2017. Turvapaikanhakijoita saapui viime vuonna ennätysmäärä. <http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat> Luettu 15.7.2017

Säävälä, M. 2011. Perheet muuttoliikkeessä. Perustietoa maahan muuttaneiden kohtaamiseen. Helsinki: Väestöliitto.

Tampereen kaupunki. Tampereen vastaanottokeskus. <http://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/maahanmuuttajat/vastaanottokeskus.html> Luettu 20.7.2017

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuuttajien mielenterveys. Luettu 8.7.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen/maahanmuuttajien-mielenterveys>

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Yle uutiset. Vihtori Koskinen. 2013. Lapsi joutuu tulkiksi liian usein. Luettu 11.11.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-6485267>

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko

A. Työntekijöille

Mikä on teidän työnimikkeenne?

Minkälaisia palveluita ja tukea perheille on tarjolla Tampereen vastaanottokeskuksessa?

Minkälaista perhetyötä tiedät Tampereen vastaanottokeskuksessa tehtävän?

Minkälaisiin asioihin perhetyötä tarvitaan vastaanottokeskuksissa?

Minkä tyyppisiä palveluita perheille voisi olla enemmän tarjolla vastaanottokeskuksessa?

Millaisia kehitysehdotuksia teille tulee mieleen perheiden oloja miettien?

B. Turvapaikanhakijaperheelle

Keitä teidän perheeseen kuuluu?

Kuinka kauan olette olleet Suomessa?

Kuinka pitkään olette asuneet Tampereen vastaanottokeskuksessa?

Minkälaista apua/tukea teidän perheellenne on tarjottu Tampereen vastaanottokeskuksessa?

Mihin kaipaisitte lisätukea vastaanottokeskuksen puolelta?

Onko teillä mitään ideoita, miten perheiden oloja saataisiin kehitettyä vastaanottokeskuksissa?

